

POLITIČKA DJELATNOST BRAĆE GRAKHO

Jurčević, Ante

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:702124>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

POLITIČKO DJELOVANJE BRAĆE GRAKHO

ANTE JURČEVIĆ

SPLIT 2024

Odsjek za povijest

Filozofski fakultet u Splitu

POLITIČKO DJELOVANJE BRAĆE GRAKHO

Student: Ante Jurčević

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Matijević

Split, rujan 2024

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Društveno i političko stanje u Rimskoj Republici	2
3. Tiberije Grakho	4
3.1. Vojna služba Tiberija Grakha	4
3.2 Potreba za agrarnom reformom	5
3.3 Prijedlog <i>lex agraria</i>	7
3.4 Status rimskih saveznika.....	9
3.5 Tiberijeva podrška i opozicija.....	11
3.6 Provođenje zakona o zemlji	14
3.7 Smrt i nasljeđe Tiberija Grakha	16
4. Gaj Grakho.....	20
4.1 Vojna služba Gaja Grakha	21
4.3 Zakon o žitu.....	22
4.4 Porezna reforma.....	24
4.5 Refroma vojske i osnivanje kolonija	25
4.6 Gradnja cesta	25
4.7 Sudska reforma.....	26
4.8 Dodijeljivanje građanskog prava saveznicima	27
4.9 Smrt i nasljeđe Gaja Grakha	29
5. Zaključak	32
6. Sažetak.....	33
7. Summary	33
8. Popis izvora	34
9. Popis literature.....	34

1. Uvod

Braća Grakho ostali su zapamćeni kao neki od najutjecajnijih političara razdoblja Rimske Republike. Svojim su reformama pokušali na brojne načine promijeniti političke i ekonomske prilike u državi. Prema nekim suvremenim braća Grakho bili su borci protiv društvene nepravde koji su željeli stvoriti pravedniji državni poredak i stabilniju ekonomiju. No prema njihovim protivnicima, oni su predstavljali populističke demagoge čiji je jedini cilj bilo uzimanje više ovlasti u vlastite ruke.

U ovom radu baviti ću se političkim djelovanjem braće Grakho. Na početku rada nastojat ću staviti braću Grakho u širi povijesni kontekst razdoblja Rimske Republike. Prikazati ću društvene i političke uvjete koji su utjecali na mogućnost uspona populističkih političara kao što su to bila braća Grakho. Iznijeti ću osnovne probleme sa kojima se suočavala Republika, kao i načine na koje su ih braća Grakho pokušali riješiti.

Najprije ću se fokusirati na Tiberija, a kasnije na njegova mlađeg brata Gaja. Opisat ću Tiberijevu vojnu službu i njegovo držanje položaja tribuna, a poseban će se fokus staviti na prijedlog i provođenje zakona o zemlji pošto se on smatra Tiberijevom najznačajnijom reformom. Prikazati će se vojna služba i tribunat Gaja Grakha, njegov prijedlog zakona o žitu, prijedlog davanja više prava saveznicima, reforme vojske, sudstva i administracije. Obratiti ću pozornost i na političare koji su bili protivnici braće kao što su Marko Oktavije, Livije Druz i Gaj Fanije.

Razmatrat ću temu odnosa naroda prema braći Grakho kao i način na koji je kontrastirao sa odnosima društvenih elita prema njima. Nastojat ću i obrazložiti kompleksne uzroke smrti braće Grakho, kao i prikazati utjecaj i nasljeđe njihovih reformi na rimsko društvo.

2. Društveno i političko stanje u Rimskoj Republici

Razdoblje koje se proteže od 146. prije Krista do 44. prije Krista složen je period rimske povijesti. Premda u tom periodu dolazi do značajnih razvoja u rimskoj kulturi i umjetnosti, brojni nam izvori iz tog razdoblja svjedoče o političkoj nestabilnosti u Republici.¹

Nakon uništenja Kartage 146. prije Krista i pobjede nad Ahejskim savezom u Grčkoj iste godine Rimljani su u potpunosti dominirali Sredozemljem.² Carstvo Sekulida gubi svoje uporište u zapadnoj Aziji nakon poraza u bitci kod Magnezije 190. ili 189. prije Krista.³ Rim poražava i Makedoniju 168. prije Krista u bitci kod Pidne.⁴ Razvija se sustav administracije kojim će se nadzirati osvojena područja. U Rim se slijevaju goleme količine ratnog plijena i robova. Pokoreni narodi također su trebali plaćati i danak što je dodatno povećalo zaradu od osvajanja. Sve to je dovodilo do masovnog bogaćenja poduzetnika koji su se bavili prikupljanjem poreza kao i senatora.⁵

U tom stogodišnjem razdoblju Rim prelazi iz male regionalne države u najjaču silu na Mediteranu. To je teritorijalno širenje zahtijevalo razvoj naprednije administracije za prikupljanje poreza i vršenje trgovine. Glavni grad doživljava veliko naseljavanje i porast broja stanovnika. Država u nemogućnosti da se nosi sa tim teretom prikupljanje poreza prepušta poduzetnicima koji su često bili korumpirani. Ti su poduzetnici zarađivali ogromne svote novca prikupljanjem poreza i vođenjem rudnika, no zbog neodgovornosti magistrata prilikom nadziranja rada tih poduzetnika dolazi do pojave korupcije čime su se još više bogatili. Najbolji način bogaćenja za većinu rimskih građana do tada je bilo pridruživanje vojsci. No zbog gubitka zemlje velik dio njih gubi i to pravo.⁶ Do masovnog gubitka zemlje dolazi zbog toga što bogatiji građani nude veće najamnine za *ager publicus* tj. zemlju za čije se obrađivanje plaća najam čime je oduzimaju od manjih zemljoposjednika. (Plutarh, 5, 159-160.)

Također nagrade koje su se dobivale prilikom služenja postaju sve oskudnije. Nedavni ratovi u Africi i Grčkoj omogućavali su vojnicima da dio plijena ponesu kućama. U ratu u Hispaniji

---

¹ Beard, Mary. 2017. 191-192.

² Lane Fox, Robin. 2008. 281-282.

³ Lane Fox, Robin. 2008. 267.

⁴ Lane Fox, Robin. 2008. 268-269.

⁵ Lane Fox, Robin. 2008. 281-282.

⁶ Watts, Edward J. 2018. 73-74.

rimska je vojska bila brojčano nadjačana dok je količina plijena bila izuzetno mala. Zbog toga se sve više ljudi buni protiv novačenja. Velik broj stanovnika bio je sve nezadovoljniji stanjem u državi.⁷

Smatra se kako je period od Hortenzijeva zakona (Lex Hortensia 287. prije Krista) do početka djelovanja braće Grakho bio period stabilnosti i dominacije Senata kao vrhovnog političkog tijela.⁸ No period koji obuhvaća desetljeće koje je prethodilo političkom usponu braće Grakho bilo je vrijeme u kojemu dolazi do nastanka tenzija između Senata i rimskih skupština. Velik broj stanovnika Rima još je uvijek imao visoko mišljenje o senatu zbog toga što su bili odgovorni za uspješne vojne kampanje koje su rezultirale porazom Sirije, Makedonije i najznačajnije Kartage. No unatoč tome, među pukom se javljaju mišljenja kako Republika nije u najboljem stanju zbog masovnog bezemljaštva i nezadovoljnosti novačenjem.⁹

Dolazi do uspona različitih populističkih političara koji se protive tradicijama koje nameće Senat. Takvi političari smatraju kako se sloboda naroda očituje u neovisnosti od Senata i stavljanju moći u ruke puka da donosi odluke koje je do tada mogao donositi samo Senat.¹⁰

Svojevrsan uvod u političku djelatnost braće Grakho jesu reforme A. Gabinija koji je 139. prije Krista iznio prijedlog da se glasovanje na izborima za magistrat provodi na način da glasači stavljaju glinenu pločicu kandidata za kojeg glasaju u košaru. Dvije godine kasnije Lucije Kasije Longin proširuje tajno glasovanje na sudske porote. 131. prije Krista Gaj Papirije Karbon proširuje glasovanje i na izjašnjavanje o zakonima unutar skupština. Uvođenje tajnog glasanja smanjivalo je mogućnost zastrašivanja glasača kao i mogućnost utjecaja na nečiji izbor podmićivanjem. Sve su te reforme bile kontroverzne, te su naišle na veliko neodobranje Senata.¹¹ Zbog svih tih razloga koji pridonose političkoj nestabilnosti sve češći fenomen postaje politički motivirano nasilje.¹²

---

⁷ Watts, Edward J. 2018. 73-75.

⁸ Taylor, Lily Ross. 1962. 19.

⁹ Lintott, Andrew. 2008. 62.

¹⁰ Lane Fox, Robin. 2008. 284.

¹¹ Watts, Edward J. 2018. 75-76.

¹² Beard, Mary. 2017. 191-192.

3. Tiberije Grakho

Tiberije Grakho i njegov brat Gaj Grakho bili su sinovi Tiberija Sempronija Grakha, rimskog političara čiji uspjesi uključuju držanje položaja cenzora, dvostruko držanje položaja konzula i slavljenje dvaju trijumfa. Suvremenici su ga opisivali kao osobu izuzetna karaktera. Oženio je Korneliju, kćer Scipiona Afričkog premda su Tiberije i Scipion bili politički rivali. Nakon njegove smrti Kornelija se sama brinula za dvanaestero njihove djece od kojih je preživjelo samo troje među kojima su braća Gaj i Tiberije. (Plutarh, 5, 153-154.)

Plutarh Tiberija Grakha opisuje kao pribranog i staloženog govornika. Njegovi govori budili su u slušateljima osjećaje empatije i sažaljenja prema najsiromašnijim stanovnicima Rima pa je na taj način pokušao potaknuti slušatelje na političko djelovanje. (Plutarh, 5, 153-154.)

3.1. Vojna služba Tiberija Grakha

Tiberije je bio izabran da bude svećenik augur, a ubrzo nakon toga stupa u brak sa ženom Klaudijom. Vojnu službu odlazi služiti u Africi pod zapovjedništvom Scipiona Afričkog Mlađeg. Tijekom sudjelovanja u ratu on i Scipion su živjeli skupa u šatoru. Prema Gaju Faniju Tiberije Grakho je bio izuzetno hrabar vojnik i navodno je u jednoj bitci bio prvi vojnik koji se popeo preko gradskih zidina. Tijekom rata zblžio se sa Scipionom i ostalim vojnicima koji su ga poštovali i cijenili. (Plutarh, 5, 156-157.)

Nakon služenja u Trećem punskom ratu Tiberije je izabran na poziciju kvestora 137. prije Krista.¹³ Služio je pod Gajem Mancinom u kampanji protiv Numantije. Vojne operacije u Numantinskom ratu bile su kompromitirane brojnim problemima što je dovelo do toga da se Mancin nakon niza poraza pokušao sa svojom vojskom povući iz logora tijekom noći. No Numantinci su uvidjeli njegov plan za bijeg te su preuzeli rimski logor i manevrom okružili rimske vojnike ne davši im prostora za povlačenje. Mancin je pokušao ispregovarati primirje, ali bezuspješno. Zbog toga što je njegov otac imao dobar odnos sa Numantincima, Tiberije je poslan kao pregovarač. Pregovori su bili uspješni, te su Numantinci odlučili kako neće zarobiti ili ubijati rimske vojnike, ali su svejedno preuzeli i opljačkali logor. (Plutarh, 5, 157-158.) Najvažniji dio blaga koji su Numantinci uzeli bile su poslovne knjige u kojima se nalazio zapis svih transakcija koje je Tiberije proveo kao kvestor. Zbog iznimne važnosti tih dokumenata Tiberije je odlučio da

---

¹³ Watts, Edward J. 2017. 82.

će se sa svojih nekoliko prijatelja uputiti u Numantiju kako bi ih vratio. Glavni razlog tomu bilo je sprječavanje njegovih političkih protivnika od korištenja nestanaka tih dokumenata kako bi Tiberija prikazali kao neodgovornog i nedostojnog obavljanja službe kvestora. Numantinci su ga prihvatili širokih ruku, primili ga u grad i ponudili mu jesti, što je Tiberije prihvatio. Osim povratka poslovnih knjiga ponudili su mu i da uzme neke dijelove plijena otetog rimskoj vojsci. Tiberije to odbija, te uzima samo tamjan korišten prilikom prinošenja žrtvi. (Plutarh, 5, 158.)

Prilikom povratka u Rim mišljenja javnosti o incidentu u toj vojnoj kampanji bivaju podijeljena. Velik broj političara smatrao je čitavu epizodu tragičnom i sramotnom dok su prijatelji i obitelji vojnika Tiberija držali za junaka zbog njegova spašavanja života brojnih rimskih građana i vojnika. Tiberijevi kritičari pozivali su se na prethodni događaj prilikom kojeg je rimska vojska bila zarobljena u klancu od strane Samničana koji su im ponudili uvjete predaje odbijene od strane Senata jer je Senat vjerovao kako se dogovori o predaji ne mogu postići bez pristanka rimskog naroda. Pošto su tijekom incidenta sa Samničanima rimski vojni vođe bili strogo kažnjeni, smatralo se kako se treba kazniti i zapovjednike koji su sklopili dogovor sa Numantincima. Na kraju se izglasalo da će samo konzul biti predan Numantincima dok će Tiberije i ostali zapovjednici biti pošteđeni. Na donošenje takve odluke i spašavanje Tiberija zasigurno je najviše utjecao Scipion Emilijan. Unatoč tomu što ga je spasio, Tiberije je ipak prigovarao Scipionu što se na isti način nije zauzeo za Mancina i što se nije zalagao za to da mirovni ugovor koji je Tiberije sklopio sa Numantincima bude službeno potpisan. (Plutarh, 5, 159.)

Nakon povratka iz Hispanije postaje kontroverzna osoba i smatra da mu je ugled uništen. Nastojao je napredovati na poziciju konzula, no svađa sa Scipionom ga je omela u toj namjeri zbog čega se okreće puku kao sredstvu podrške.¹⁴

3.2 Potreba za agrarnom reformom

Tiberije Grakho postaje tribunom u prosincu 134. prije Krista. Početak njegova obavljanja tog položaja karakterizira velika javna podrška vidljiva u brojnim grafitima na javnim zgradama i spomenicima. Zbog njegova statusa kao plemića i zbog nasljeđa njegova oca od Tiberija Grakha se puno očekivalo.¹⁵

---

¹⁴ Watts, Edward J. 2018. 83.

¹⁵ Lintott, Andrew. 2008. 62.

Nakon osvajanja novih teritorija i aneksije zemlje Rimljani bi dio te zemlje stavili na aukciju, dok je ostatak zemlje bio raspoređen među najsiromašnijim i najpotrebnijim građanima. Ti su građani tu zemlju mogli obrađivati uz plaćanje manjeg najma javnoj blagajni. (Plutarh, 5, 159.) Tim posjedom zvanim *ager publicus* koristili su se i poljoprivrednici čija zemljišta nisu bila dovoljno velika za njihove potrebe.¹⁶

No bogati stanovnici Rima započinju nuditi veće najamnine za to zemljište čime velik broj siromašnih stanovnika počinje gubiti zemlju. (Plutarh, 5, 159-160.) Također veći poljoprivrednici su koristili *ager publicus* kako bi svoje međusobno razdvojene posjede ujedinili u jedan veliki posjed. Time bi često manji poljoprivrednici i seljaci bili istjerani sa svoje zemlje.¹⁷

To sve dovodi do smanjivanja broja seljaka koji su bili u mogućnosti služiti u vojsci. Mogućnost vojne službe u tom periodu bila je vezana uz posjedovanje određene minimalne veličine zemljišta. Smanjivanje broja onih koji su bili vlasnici posjeda potrebne veličine utjecao je na smanjivanje broja vojnika.¹⁸ Velik broj stanovnika nije htio imati ni djecu jer ih sa tako malim posjedima nisu mogli prehraniti. (Plutarh, 5, 159-160.)

Kao odgovor na te probleme donosi se *Lex Licinia* 366. prije Krista. To je bio zakon kojim se bogatim stanovnicima brani posjedovanje više od 500 jugera zemlje. Tijekom nekog perioda taj je zakon uspijevao štititi najsiromašnije građane od gubitka zemlje, no bogati tada počinju koristiti imena lažnih stanovnika kako bi prenijeli vlasništvo velikog broja ovih posjeda na sebe i kako bi posjedovali više zemlje nego što je po zakonu dopušteno. (Plutarh, 5, 159-160.) Još jedan od problema sa kojim su se suočavali seljaci je bio uspon latifundija zbog čega su često bili micani sa zemljišnih posjeda na selima. Velik broj njih hrlio je u gradove što je uzrokovalo veliki porast broja nezaposlenih svaki put kada bi zbog prestanka vojnih osvajanja došlo do prestanka dolaska novih resursa u grad.¹⁹

---

¹⁶ Konrad, C. F. 2006. 167.

¹⁷ Konrad, C. F. 2006. 167.

¹⁸ Henderson, M. M. 1968. 61.

¹⁹ Henderson, M. M. 1968. 61.

3.3 Prijedlog *lex agraria*

Tiberije je govorio kako povećanje broja latifundija tj. zemljišta koje su obrađivali robovi i neuspjesi u održavanju zakona o ograničavanju veličine zemljišta dovode do propasti rimskog seljaka te kako će njegove reforme dovesti do poboljšanja njihova položaja.²⁰

Početkom 133. prije Krista tek mjesec dana nakon što je izabaran za pučkog tribuna Tiberije Grakho predlaže novi zakon zvan *lex agraria*. Tim se “zakonom o zemlji” ograničava veličina zemljišta koju može posjedovati jedna osoba. Taj zakom granicu postavlja na veličinu od 500 jugera tj. 125 hektara koja je već bila određena starijim zakonom koji je često nepoštvani. Zemljišta koja nisu prelazila te granice mogla su prijeći u stalno posjedovanje, ali ne i vlasništvo bez plaćanja najma.²¹ Prema Apijanuu tim se zakonom ograničavo i broj domaćih životinja koje se moglo posjedovati na 100 grla stoke i 500 ovaca ili manjih životinja.²²

Dodatnih 250 jugera se moglo posjedovati po svakom djetetu.²³ Ako je zemljišni posjed bio manji od 500 jugera posjedovanje je bilo dopušteno bez plaćanja najma. Plan provođenja takvih reformi zahtijevao bi da rimska država uzme sva zemljišta koja prelaze zadanu veličinu, te da ih raspodijeli siromašnijim slojevima stanovništva koji nisu posjedovali vlastito zemljište. Zemljišta dana siromašnijim stanovnicima nisu prelazila u njihovo privatno vlasništvo, već su postajala javno zemljište.²⁴ Tu bi podjelu zemljišta vršila tročlana komisija.²⁵ Poljoprivrednici koji su na njima obrađivali zemlju nisu bili vlasnici tog zemljišta, već je to bila država. Ta se zemljišta nisu mogla prodavati, ali je i njihovim naseljenicima bilo zajamčeno da neće biti raseljeni i da će na zemljištu moći ostati do daljnjega. Društvene skupine koje bi imale najveću korist od ovog zakona jesu seljaci poljoprivrednici kao i urbani dio plebsa koji je bio spreman baviti se obrađivanjem zemlje.²⁶

Kao što smo već ustanovili, jedan od glavnih uzroka nestabilnosti u Republici bio je veliki porast broja seljaka bez zemlje zbog čega je sve veći broj njih bio duboko nezadovoljan sa višim slojevima koji su činili vlast. Učinak zakona na pripadnike viših slojeva bio bi dvojak. *Lex agraria*

---

²⁰ Boren, Henry C. 1958. 890.

²¹ Konrad, C. F. 2006. 167.

²² Tipps, G. K. 1989. 334.

²³ Lintott, Andrew. 2008. 62.

²⁴ Konrad, C. F. 2006. 167-168.

²⁵ Lintott, Andrew. 2008. 62.

²⁶ Konrad, C. F. 2006. 167-168.

bi umanjila nezadovoljstvo seljaka trenutnom društvenom, političkom i ekonomskom situacijom što bi stabiliziralo društvo, umanjilo šanse da dođe do ustanka i zadržalo pripadnike viših slojeva na vlasti. No to je zahtjevalo da se odreknu viškova svojih posjeda pošto je većina njih posjedovala zemljišta koja svojom veličinom premašuju granicu određenu zemljišnim zakonom.²⁷ Od bogatih se tražilo da daju manji dio svojeg bogatstva odmah kako bi u budućnosti mogli imati društvenu stabilnost.²⁸

Tiberijevi motivi za uvođenje tog zakona još se propituju. Jedna od osnovnih svrha zakona, osim povratka siromašnih na zemlju, bila je i povećanje broja građana koji mogu služiti u vojsci. Pošto se rimska vojska još uvijek sastojala od građana koji nisu bili profesionalni vojnici, trebalo je posjedovati određenu količinu zemljišta, kako bi se moglo biti njezinim dijelom. Kako dolazi do smanjivanja broja zemljoposjednika, smanjuje se i broj potencijalnih vojnika. Povaćenje broja vojnika bilo je nužno s obzirom na vojne ekspedicije koje je rimska vojska tada poduzimala. Postojala su dva moguća rješenja: smanjiti ili čak u potpunosti ukiniti kvalifikacije koje su postojale za rimsku vojsku ili redistribucijom zemlje povećati broj ljudi koji imaju kvalifikacije za služenje u vojsci.²⁹

Važno je bilo i smanjiti broj robova kako bi se umanjila šansa za njihov ustanak. Grakhovi pristaše kao i Grakho htjeli su poboljšati i vlastiti položaj kao i riješiti brojne društvene probleme.³⁰ Cilj uvođenja zakona nije nužno bio potpuno iskorjenjivanje trenutnih problema Republike, već postupno poboljšavanje uvjeta u državi na duže vrijeme.³¹

Tiberijev zakon nije bio prvi u nizu kontroverznih agrarnih zakona u povijesti Rima, ali se ističe po tome što se radilo o jedinom zakonu kojim se tražila redistribucija zemlje koja je već bila nečije privatno vlasništvo. Brojni povjesničari tog vremena uspoređivali su ga sa reformatorima u Sparti kraljevima Agisom IV. i Kleomenom III. koji su se zalagali za oduzimanje viškova zemlje.³²

---

²⁷ Konrad, C. F. 2006. 168.

²⁸ Truesdell, S. Brown. 1947. 471.

²⁹ Henderson, M. M. 1968. 61-62.

³⁰ Henderson, M. M. 1968. 61.

³¹ Lintott, Andrew. 2008. 65.

³² Lintott, Andrew. 2008. 66.

3.4 Status rimskih saveznika

Postojale su brojne dvojbe i nesigurnosti vezane uz ovaj zakon. Jedna od njih je bila zakonski status zemlje ostavljene postojećim zemljoposjednicima i onima kojima će zemlja biti dana. Također, raspravljalo se o tome hoće li saveznici Rimljana biti u mogućnosti sudjelovati u redistribuciji novih posjeda i kolika će uopće biti veličina tih posjeda.³³

Različiti izvori nam iznose različite podatke o tome tko bi se zapravo okoristio od ovog zakona i je li se zakon odnosio samo na rimske državljane ili i saveznike. Ciceron navodi kako bi samo rimski državljani imali pravo na dobivanje zemlje redistribucijom. Apijan navodi kako su pak italski saveznici također mogli dobivati zemljišne posjede zbog čega je *lex agraria* imao veliku podršku na čitavom Apeninskom polotoku. Plutarh navodi kako je u svojim govorima Tiberije gotovo uvijek isticao da se zemlja treba dati siromašnim građanima Rima, premda se iz nekih govora iz konteksta može izvući ideja da su i saveznici bili dio plana. Na primjer, u jednom govoru Tiberije navodi kako zbog toga što bogati polako preuzimaju svo zemljište, čitavoj Italiji prijeti demografski kolaps.³⁴

Prema nekim izvorima možemo zaključiti kako su italski saveznici, specifično Latini, osnivali kolonije kao što su Puteoli, Salernum i Buxentum imali prava na dobivanje zemljišta od strane Rimljana. Livije navodi kako se tijekom podjele zemlje u Galiji 173. prije Krista, deset individualnih komada zemlje dalo Rimljanima, a tri Latinima i drugim saveznicima Rima. Proces u kojem je dobivanje zemlje ovisilo o promjeni državljanstva prilikom osnivanja i naseljavanja kolonija bio je čest u tom periodu.³⁵

Postoje dokazi koji nas navode na zaključak da su talijanski saveznici mogli obrađivati državnu zemlju na zakup. Na Tabuli Bembini, ploči na kojoj je zapisan *lex agraria* iz 111. prije Krista, navodi se kako zemlju koja ostaje *ager publicus* obrađuju Rimljani, Latini i *peregrini* što je kategorija u koju spadaju italski saveznici. To nužno ne dokazuje da su takva prava imali u vrijeme djelovanja Tiberija Grakha, ali ukazuje na mogućnost da su ta prava imali sredinom 2. stoljeća.³⁶

---

³³ Lintott, Andrew. 2008. 62-63.

³⁴ Richardson, J. S. 1980. 1-2.

³⁵ Richardson, J. S. 1980. 4.

³⁶ Richardson, J. S. 1980. 4.

Ako je Tiberije Grakho pokušavao riješiti problem gubitka zemlje od strane seljaka, radilo se o problemu koji je utjecao na čitavi Apeninski poluotok, a ne samo na područje na kojemu žive Rimljani. Također, ako je htio redistribuirati zemlju nema razloga za to da proces redistribucije zahvati samo rimske posjede i zaobiđe posjede saveznika na Apeninskom poluotoku što je izuzetno nepraktično, pošto su se i oni suočavali sa istim problemima. Ako je glavni razlog donošenja *lex agraria* bilo rješavanje problema u regrutiranju tada bi bilo korisno da su se reforme odnosile i na italske saveznike pošto su oni činili polovicu rimske vojne snage. To nas navodi na zaključak kako bi davanje tih prava rimskih saveznicima ne bi bilo toliko nemoguće i nevjerojatno.³⁷

Unatoč tome što je *ager publicus* bio državna zemlja ipak je nad njime kontrolu imao individualni posjednik. Pošto se zemlja koju se dodijelilo zakonom o zemlji iz 111. prije Krista. navodi kao *privatus*, a ne *publicus* znači da je zemlja prestala biti javno vlasništvo već privatno. Posjedovanje zemlje i građanska pripadnost su bili toliko povezani da je promjena etniciteta vlasnika zemljišta označavala promjenu države kojoj to zemljište pripada. U slučaju da zemlju kupi *peregrinus* ona tada postaje *ager peregrinus* tj. zemlja stranaca i prestaje biti *ager romanus* tj. rimska zemlja. Latine se definira kao strance. Postoji mogućnost da se zemljišni posjed mogao prenositi kroz mancipaciju što je ceremonija dodjele zemljišta novom vlasniku. Prilikom te ceremonije specifično se spominje kako se zemlja predaje *ex iure Quiritium* što označava kako je dobivanje novog vlasništva na taj način bilo dostupno samo rimskim građanima. Zbog toga bi davanje zemljišnih posjeda njima naišlo na brojne probleme jer bi u početku trebali postati rimski građani kako bi ga uopće dobili.³⁸

Neki smatraju kako je Tiberije htio pomoći rimskim saveznicima tako što su uz zemlju dobivali i državljanstvo. To se znalo događati tijekom ratova npr. 700 vojnika iz Preneste i 300 iz Kampanije dobili su državljanstvo zbog svoje službe u ratu protiv Hanibala.³⁹

Brojni su tadašnji političari tvrdili kako je Tiberije zapravo narušio odnose između Rima i saveznika umjesto da ih poboljša. Tiberije je bio optuživan kako krši prava saveznika time što im je oduzimao parcele i preseljavao ih na zemlju koja je bila manje kvalitete. Veliki saveznički zemljoposjednici mogli su se pozvati na pravo *foedera* kako im zemlja ne bi bila oduzeta za razliku

---

³⁷ Richardson, J. S. 1980. 5-6.

³⁸ Richardson, J. S. 1980. 6-7.

³⁹ Richardson, J. S. 1980. 8.

od rimskih zemljoposjednika koji to nisu mogli. Time je Tiberije Grakho njihovim uključivanjem kao rimskih građana također ukidao neka posebna prava koja su imali kao rimski saveznici.⁴⁰

Italjski saveznici su bili glavne žrtve zakona ako uzmemo u obzir da je taj zakon uzimao zemlju velikih zemljoposjednika. Nikakvi izvori ne upućuju na to da su pripadnici nižih slojeva u Italiji bili neki od ljudi koji su se okoristili od tog zakona. Jedino što upućuje na to su brojni govori koje je Tiberije održao u kojima se poziva za zalaganje za dobrobit plebsa čitave Italije. Određeni izvori upućuju da je zakon uzrokovao razdor između Rimljana i njihovih saveznika te doveo do kršenja brojnih mirovnih sporazuma.⁴¹

Prema mišljenju većine povjesničara italjski saveznici koji su bili pripadnici nižih slojeva nisu se okoristili od ovog zakona, dok su bogati saveznici zasigurno bili među najvećim žrtvama tog zakona jer su bili vlasnici najvećih posjeda zemlje. Jedina rimska javna zemlja koja je bila u vlasništvu saveznika po zakonu iz 111. prije Krista je bila zakupljena ili dana saveznicima koji su spadali u neku posebnu kategoriju kao što su to bili Latini. Oni su bili iznimka jer su imali prave *nexum* i *comercium* te su mogli biti vlasnici imovine. Ostatak stranih građana imao je mogućnost raditi na rimskoj zemlji, ali nisu je mogli nasljeđivati ili kupovati.⁴²

Smatra se kako nema dokaza za dodjeljivanje velikih dijelova rimske zemlje stranicima kao privatno vlasništvo još od zakona iz 111. prije Krista. Unatoč svojim obećanjima da će se zalagati za rimske saveznika i njihovo pravo na posjedovanje zemljišta, njegova retorika provodila se na drukčiji način. Možda je smatrao kako bi trebali određeni dio javne zemlje uzeti od Rimljana i iznajmljivati ga siromašnijim slojevima savezničkih naroda ili ga davati njihovoj široj zajednici pod uvjetom da oni učine isto. Te teze nisu direktno spomenute u tekstu, ali ima indikacija da je namjeravao da se zemlja izuzeta od redistribucije odnosi na teritorij koji bi dobili rimski saveznici.⁴³

3.5 Tiberijeva podrška i opozicija

Tiberije je imao podršku brojnih značajnih političara što mu je pomagalo u pokušaju uvođenja agrarnog zakona. Jedan od njegovih saveznika i zagovaratelja tog zakona bio je Apije

---

⁴⁰ Richardson, J. S. 1980. 9.

⁴¹ Lintott, Andrew. 2008. 63-64.

⁴² Lintott, Andrew. 2008. 64.

⁴³ Lintott, Andrew. 2008. 64.

Klaudije koji je 143. prije Krista bio konzul i *princeps senatus*. Računao je i na podršku nekih od vodećih pravnika tog vremena Mucija Scevole i P. Licinija Krasa Muncijana.⁴⁴ Podržali su ga također i njegovi mlađi prijatelj i kolega Gaj Karbon. Osim tih senatora imao je i iznimnu podršku javnosti. Prema izvorima iz tog vremena bio je pod pratnjom 3000-4000 ljudi, velik broj njih su bili poljoprivrednici i seljaci koji nisu imali dovoljno velik posjed za vlastite potrebe. No u Rim su hodili i krupni zemljoposjednici, koji su bili protivnici donošenju tog zakona, što je činilo situaciju u gradu izuzetno napetom.⁴⁵

Tiberijev prijedlog suočio se i sa brojnim kritikama, posebno zato što se tvrdilo da davajući zemlju seljacima bezemljašima neće zapravo riješiti problemi koji su uzrokovali nedostatak zemlje.⁴⁶ Premda je uživao podršku tih značajnih dužnosnika, ipak nije uspio dobiti većinu u Senatu potrebnu za uvođenje zakona. Taj neuspjeh ga je prisilio na to da se okrene plebejskoj skupštini.⁴⁷ Plebejska skupština svake je godine birala pučke tribune koji su predlagali zakone o kojima bi se kasnije u skupštini provodilo glasovanje. Plebisciti tj. zakoni koje je donosila plebejska skupština se se od 287. prije Krista odnosili na Rimljane svih staleža, unatoč tomu što su ih izglasavali samo plebejci. Zbog takve zakonodavne moći mogli su donositi odluke bez odobrenja Senata.⁴⁸ Čin prenošenja te odluke na plebejsku skupštinu nije bio ilegalan, ali je mogao dovesti do gubitka podrške među Tiberiju naklonjenim senatorima.⁴⁹

Jedan od najznačajnijih prepreka donošenju tog zakona bio je Marko Oktavije. On je bio nagovaran od strane krupnih zemljoposjednika da stavi veto na donošenje zakona. Kao tribun imao je pravo staviti veto na koju god je odluku htio, ali tradicija je nalagala da se veto ne stavlja na odluke koje bi koristile plebejcima jer se smatralo da su takve odluke dio njihovih prava kao građana Rima.⁵⁰ Marko Oktavije je već dvaput iskoristio veto da blokira usvajanje zakona pa ga je Tiberije Grakho ipak trebao predstaviti u Senatu. Nije postojala zabrana na ponovljeno korištenje veta kako bi se spriječilo donošenje specifičnog zakona, ali Tiberije je također imao pravo taj zakon predstavljati neograničen broj puta.⁵¹ Debate između njih bile su intenzivne.

---

⁴⁴ Konrad, C. F. 2006. 168-169.

⁴⁵ Lintott, Andrew. 2008. 66.

⁴⁶ Henderson, M. M. 1968. 62.

⁴⁷ Konrad, C. F. 2006. 168.

⁴⁸ Watts, Edward J. 2018. 36.

⁴⁹ Konrad, C. F. 2006. 168.

⁵⁰ Lintott, Andrew. 2008. 64.

⁵¹ Konrad, C. F. 2006. 168-169.

Tiberije je redovito spominjao kako je Oktavije veliki zemljoposjednik, pa se protivi donošenju zakona zbog vlastitih interesa. Tiberije čak nudi da će pokriti naknadu za Oktavijevu imovinu čime je htio naglasiti sukob interesa koji Oktavije ima prilikom donošenja odluke o ovom zakonu. Tiberije naređuje da se prekinu sve javne aktivnosti dok se ne bude moglo glasati o ovome zakonu. Čak je zapriječio ulaz u javnu riznicu kako nitko ne bi mogao uzimati novac.⁵²

Oktavije je bio neumoran u svojim pokušajima da uspori ili uništi taj zakonski proces pa je došlo do fizičkih obračuna i prema Plutarhu bogati su pokušali uzeti urne za glasanje. Tiberije odlučuje da će ovlasti o donošenju zakona prenijeti na Senat. Senat nije iznio nikakve uvjete za prihvaćanje zakona koji bi bili prihvatljivi Tiberiju, pa je shvatio da će ovom političkom problemu morati pristupiti na drukčiji način.⁵³

Tiberije Grakho se odlučio na očajnički potez donošenjem zakona kojim je Oktavije bio uklonjen sa položaja, a navedeni razlog bio je zlouporaba prava na veto.⁵⁴ Odluka je bila podržana od strane skupštine.⁵⁵ Odluka je bila kontroverzna ponajviše zbog toga što Oktavije nije učinio nikakvo zakonom zabranjeno djelo. Unatoč tomu Oktavije je prekršio *mos* tj. nepisani zakon Rimske Republike koji je regulirao ponašanje što je Tiberiju davalo dovoljan razlog i obrazloženje da ga ukloni sa položaja. Pošto je *mos maiorum* bio nepisana lista pravila ponašanja teško se iz njega moglo zaključiti kako su Tiberije i Oktavije trebali postupiti u ovoj specifičnoj situaciji.⁵⁶ Tiberije Grakho uspijeva donijeti zakon kojim Oktavija miče sa položaja, a kao obrazloženje navodi njegovu zloupotrabu prava na veto.⁵⁷ Oktavije je izbačen iz zgrade od strane Grakhovih pristaša i njegovi su ga prijatelji jedva spasili od toga da ga ne ubiju. Na njegovo mjesto dolazi drugi tribun kako bi Tiberije mogao provesti svoj zakon.⁵⁸

Premda zanemarivanje odredbi Senata nije bilo ilegalno niti protivno tradiciji takva despozicija rimskog tribuna bila je legalno upitna. Zbog toga je T. Anije prozvao Grakha tvrdeći da je despozicija Oktavija nelegitima. Tiberije Grakho se pozivao na to kako je cilj pozicije tribuna zalaganje za poštivanje volje naroda, dok se Anije poziva na nepovredivost pozicije tribuna bez

---

⁵² Watts, Edward J. 2018. 86.

⁵³ Lintott, Andrew. 2008. 67.

⁵⁴ Lintott, Andrew. 2008. 67.

⁵⁵ Watts, Edward J. 2018. 86.

⁵⁶ Konrad, C. F. 2006. 168-169.

⁵⁷ Konrad, C. F. 2006. 168.

⁵⁸ Lintott, Andrew. 2008. 67.

obzira na njegove postupke. Grkaho navodi kako je tribun u stanju pozvati se na nepovredivost u slučaju raznoraznih čina, ali ne može to učiniti ako se time krši suverenost plebejske skupštine. Kraj te debate nije bio 133. prije Krista, već se protezao kroz ostatak povijesti Rimske Republike što je vidljivo u tome da su i analitičari iz doba kasne Republike i dalje raspravljali o tom događaju.⁵⁹ Tiberije postaje kontroverzna osoba ponajviše zato što je činom micanja sa položaja drugog političara samo zato što se nije slagao sa njegovim političkim idejama samog sebe stavio na povlašteni položaj.⁶⁰

3.6 Provođenje zakona o zemlji

Donošenje zakona o zemlji zahtijevalo je stvaranje tijela koje bi provodilo redistribuciju zemljišta. Za provođenje zakona odabrani su Tiberije Grakho i njegov mlađi brat Gaj te Apije Klaudije.⁶¹ Provođenje zakona naišlo je na daljnje probleme jer je komisiji trebala financijska pomoć potrebna za mjerenje i dokumentaciju zemljišta u čitavom Apeninskom poluotoku kako bi se odredilo koja zemljišta trebaju biti redistribuirana. Novim naseljenicima trebalo je osigurati alate i opremu potrebnu za obrađivanje zemlje kao i novčana sredstva.⁶² Trebale su im i životinje za transport i geodeti koji bi mjerili veličinu zemljišta.⁶³ Jedina financijska podrška koju su dobivali od Senata sastojala se od šest sestercija dnevno što je značajno usporavalo provedbu zakona.⁶⁴ Senat je Tiberiju odbijao dati drugu pomoć osim te nedovoljne navodno na nagovor Scipiona Nazike koji je bilo veliki zemljoposjednik pa bi njegovo materijalno bogatstvo bilo teško pogođeno Tiberijevim reformama.⁶⁵

Politička situacija ubrzo će se okrenuti u korist reformatora. Atal III. od Pergama umire i oporukom ostavlja svoje kraljevstvo rimskom narodu čime se otvara mogućnost da se novostečenim novčanim sredstvima financira provođenje *lex agraria*. Uz podršku plebsa Tiberije uzima blago grada Pergama i Senatu zabranjuje preuzimanje kontrole nad novim teritorijima.⁶⁶ Bavljenje vanjskim poslovima i upravljanje državnim novcem bili su uloge Senata, pa je prema zakonu Senat trebao dobiti u posjed nasljedstvo Atala III. Tiberije je tvrdio da se

---

⁵⁹ Lintott, Andrew. 2008. 67.

⁶⁰ Konrad, C. F. 2006. 168-169.

⁶¹ Konrad, C. F. 2006. 169.

⁶² Konrad, C. F. 2006. 169.

⁶³ Lintott, Andrew. 2008. 68.

⁶⁴ Konrad, C. F. 2006. 169.

⁶⁵ Lintott, Andrew. 2008. 68.

⁶⁶ Konrad, C. F. 2006. 169.

rimski narod odnosi na *concilium plebis* pošto je plebejska skupština bila zastupnik volje rimskog naroda što mu je davalo pravo da uzme financijska sredstva iz riznice Pergama. Pravi razlog zbog kojeg je podupirao takav čin je činjenica da je smatrao kako bi skupština trebala biti glavna politička snaga u Republici. Cilj preuzimanja riznice Pergama bio je i smanjivanje moći senatora.⁶⁷

Preuzimanje blaga riznice Pergama je poremetilo senatovu kontrolu nad procesom kovanja i trošenja novčića što izaziva veliko nezadovoljstvo kod senatora. To je posebno značajno s obzirom na to da su resursi iz provincija bili najvažniji izvor prihoda rimskoj državi.⁶⁸ Zbog ove akcije dolazi do velikog nezadovoljstva u Senatu i Tiberija se vrijeđa prozivajući ga osobom koja djeluje u suradnji sa kriminalcima. Tiberijevi protivnici su se u svojoj kritici također pozivali na to što mu je izaslanik Pergama dao ljubičaste halje i dijademu Pergama što ga simbolično čini sljedećim kraljem. Time su Tiberija pokušali prikazati kao tiranina željnog apsolutne moći.⁶⁹

Tiberije je novostečena zemljišta učinio neotuđivima putem kupovine 133. prije Krista iako ih se moglo nasljeđivati. Pravo na prodaju zemljišta uvedeno je nekoliko godina nakon smrti Gaja Grakha.⁷⁰

Zakon iz 111. prije Krista pronađen na takozvanoj *Tabuli Bembini* nam pokazuje načine na koji se tada regulirala javna zemlja na Apeninskom poluotoku, ali i izvan njega.⁷¹ Zakon iz 111. prije Krista do kraja je ispunio proces raspodjele zemlje. U tom se zakonu navode različiti oblici zemlje i građevinskih objekata koji su bili redistribuirani u privatno vlasništvo, te se kao takvi navode u cenzusu. Smatra se kako je taj zakon kasnija nadopuna *lex agraria* iz 133. prije Krista. Čini se kako su prije 111. prije Krista posjednici čija veličina zemljišta nije prelazila zakonsku granicu mogli ostaviti svoje posjede oporučno i novi vlasnici su imali pravo na posjedovanje te imovine. Nijedan komad zemlje koja je bila javno vlasništvo nije bio pretvoren u ničije privatno vlasništvo osim u iznimnim slučajevima kao što je promjena zemljišta bez posrednika te zbog toga posjedovanje javne zemlje nije moglo utjecati na zapis o osobi u cenzusu prije uvođenja zakona

---

⁶⁷ Watts, Edward J. 2018. 88.

⁶⁸ Boren, Henry C. 1961. 362-363.

⁶⁹ Lintott, Andrew. 2008. 68.

⁷⁰ Lintott, Andrew. 2008. 63.

⁷¹ Gargola, J. Daniel. 1997. 558.

111. prije Krista. Iz toga se može zaključiti kako zakon nije izdan zbog želje da se poveća broj vojnih regruta davajući im parcele loše kvalitete.⁷²

Prijašnji posjednik koji je imao 4 djece imao je pravo na 1500 jugera javne zemlje, a veličina danih parcela novim recipijentima bila je na drukčijoj skali. U zakonu iz 111. prije Krista mjerilo je dano kojim se određuje maksimum od 30 jugera koji može biti određen privatnim vlasništvom za obrađivanje. Zemlja dana tim zakonom uglavnom je bila loše kvalitete i ne bi odmah bila dostupna za obrađivanje. Posjed od 30 jugera nije bio značajan te bi njegov vlasnik mogao biti dijelom centuriatske skupštine, ali bi pripadao nekom od nižih razreda.⁷³ Zbog načina ustroja centurijatske skupštine pripadnici nižih slojeva nisu imali velik utjecaj na rezultate glasanja. Glasanje se provodilo na način da su najprije glasovali vitezovi koji su bili najimućniji, a nakon njih glasovale su centurije prvog razreda. Ako bi se vitezovi i centurije složili postizali su apsolutnu većinu čime bi se glasanje prekidalo. Zbog toga siromašnjijim se građanima nametala volja bogatih i pripadnici nižih razreda centurijatske skupštine gotovo da nisu imali udjela u vlasti.⁷⁴

Smatralo se da trebaju postojati i varijacije u veličini zemljišta pošto sva zemlja nije bila jednake kvalitete. Također dano zemljište nije trebalo biti dovoljno kako bi pokrilo apsolutno sve troškove života neke obitelji. Bilo je dopušteno pasti životinje na javnim pašnjacima, koristiti drvo iz šuma koje su bile javno vlasništvo i u njima loviti životinje. Mali zemljoposjednici su mogli dodatno zarađivati privremenim radom u vrijeme žetve ili proizvodnjom tekstila.⁷⁵

3.7 Smrt i nasljeđe Tiberija Grakha

Potezi kao što je micanje Oktavija sa položaja i preuzimanje sredstava iz Pergama učinili su Tiberija neprijateljem broj jedan Senata jer su smatrali kako previše vlasti preuzima u svoje ruke i kako kontrola senata nad politikom u Republici polako izmiče. Tiberije je odluke donosio samostalno, pa se smatralo kako pokušava u potpunosti ukinuti Republiku i nametnuti sebe kao vrhovnu vlast u Rimu. Strahovalo se da bi se čitavi sistem vladanja u Rimskoj Republici mogao u potpunosti urušiti i da bi se Rim mogao vratiti u slično državno ustrojstvo kakvo je postojalo u

---

⁷² Lintott, Andrew. 2008. 63.

⁷³ Lintott, Andrew. 2008. 65.

⁷⁴ Gortan, Veljko. 2011. 36-37.

⁷⁵ Lintott, Andrew. 2008. 65.

razdoblju Rimskog Kraljevstva. Postojali su planovi za zakonsko progonjenje Tiberija nakon što on ostane bez političkih ovlasti.⁷⁶

Tiberije je bio uvjeren da će njegove reforme ostati dio zakona, ali se bojao za svoju budućnost u politici. Njegov sljedeći potez bila je odluka da se opet kandidira za mjesto pučkog tribuna na sljedećim izborima. Svojom kandidaturom nadao se da će ga njegov status zaštititi od neprijatelja, a narodu je obećavao kako će njegov ostanak u političkom životu biti najlakši put ostvarivanju njegovih ideja. Nije postojao zakon kojim se branila ponovna kandidatura, ali takvo što je bio izuzetno rijedak fenomen koji se posljednji put dogodio 367. prije Krista.⁷⁷ Postojao je zakon *Lex Villia* izdan 180. prije Krista. kojim se branilo kandidiranje za istu magistraturu dvije godine zaredom, no tribunat nije bio magistratura pa nije trebao biti zahvaćen ovom mjerom.⁷⁸

Livije pak tvrdi kako je postojao zakon kojim se branio mandat iste magistrature dvaput u periodu od 10 godina. Pozivanje na tradiciju bilo je problematičan način procjenjivanja legitimnosti neke političke akcije. U Rimu se često pozivanje na drevne tradicije doživljavalo kao vraćanje u idealiziranu prošlost koje nije relevantno prilikom rješavanja modernih problema, dok su se običaji novijeg podrijetla često doživljavali kao iskrivljenje tradicionalnih rimskih vrijednosti. Također uvijek je postojala mogućnost da su drevni običaji i izvori bili krivo protumačeni s obzirom na osobne stavove interpretatora. Pošto su se izbori odvijali tijekom mjeseca žetve Tiberije nije uspio prikupiti seljake koji su bili njegovi sljedbenici, već je zatražio podršku gradskog dijela plebejaca. Zbog toga je odlučio da će istupiti na način da se zalaže za ideje kao što su davanje građanskog prava italjskim saveznicima i smanjivanje trajanja vojne službe. Na prvom danu izbora nakon što su dva tribusa glasala za Tiberija odluka pada na posljednjeg tribuna Rubirija.⁷⁹

Tiberije je nastojao postaviti tribuna koji mu je odgovarao da presjeda na izborima, no to se pokazalo uzaludnim. Tiberije tada poziva svoje pristaše da okupiraju zgradu Senata kako bi spriječili glasače koji nisu poržavali Tiberija od ulaska u zgradu. Tada dolazi do nasilnog sukoba između Tiberijevih pristaša i njegovih protivnika.⁸⁰ Tiberijevi pristaše uspijevaju potjerati njegove

---

⁷⁶ Konrad, C. F. 2006. 169-170.

⁷⁷ Lintott, Andrew. 2008. 68-69.

⁷⁸ Cary, M., Schullard, H. H. 2020. 205.

⁷⁹ Lintott, Andrew. 2008. 68-69.

⁸⁰ Konrad, C. F. 2006. 169-170.

protivnike štapovima i toljagama.⁸¹ Taj je nasilni događaj prekretnica u odnosu Tiberija i javnosti. Od svojeg izbora bio je kontroverzna figura kojoj se protivio velik broj pripadnika višeg staleža i senatora, no sada se veliki dio javnosti okrenio protiv Tiberija.⁸²

Scevola je odbio poduzeti ikakvu akciju kako bi zaustavio Tiberija unatoč nagovanjau Scipiona Nazike. Njegova obrana bila je to da odbija ubiti rimskog građanina bez prethodnog suđenja. Nazika tvrdi da je jedini način da se zaštiti trenutno društveno uređenje nasilje. Scipion Nazika tada poziva svoje sljedbenike da kroz nasilnu borbu zaštite Republiku.⁸³ Zbog toga se Naziku smatra najodgovornijom osobom za smrt Tiberija.⁸⁴ Stavio je dio toge na svoju glavu kako bi imitirao odjeću koji su nosili svećenici prilikom prinošenja žrtve. On se vodeći ostale senatore susreće s Garkhovim pristašama te ih ubija toljagama i baca sa vrha brda. Tada biva ubijen i sam Tiberije.⁸⁵ Ubijeno je sveukupno 300 njegovih pristaša i sljedbenika.⁸⁶

Ovisno o tome koju su od sukobljenih skupina podupirali, različiti izvori krive drugačije strane za nastanak ovog incidenta. Moguće je da je ubijanje Tiberija bilo samo rezultat postupnog povećavanja tenzija unutar Republike, dok odjednom nisu eksplodirale u valu nasilja. Senatori su smatrali kako svi potencijalni tirani trebaju biti ubijeni pod svaku cijenu. Takvi pogledi proizlaze dijelom iz grčkih uzora o političarima koji su se koristili demagoškim taktikama da bi prešli u tirane kao što su Dionizije iz Sirakuze, ali i iz same rimske povijest što je vidljivo u primjeru tirana Spurija Kasija. Tiberijevo uzimanje sve više ovlasti u svoje ruke dovelo je do njegove smrti jer je dalo njegovim protivnicima dobre argumente za predlaganje nasilnog rješenja. Postoje indikacije da je Senat isplanirao ubojstvo Tiberija Grakha što je vidljivo u tome da su konzuli istraživali i potrebi pogubili ljude vezane uz pobunu. Nazika je svoj postupak morao braniti u Senatu u debati što je odbio pošto je smatrao Skevolu lošim sudcem.⁸⁷ Činjenica da se u ubijanju Tiberija koristilo improvizirano oružje upućuje na to da napad možda ipak nije isplaniran.⁸⁸ Scipion Nazika biva

---

⁸¹ Lintott, Andrew. 2008. 69.

⁸² Konrad, C. F. 2006. 169-170.

⁸³ Lintott, Andrew. 2008. 72.

⁸⁴ Murray, Robert J. 1966. 296.

⁸⁵ Lintott, Andrew. 2008. 72.

⁸⁶ Boren, Henry C. 1961. 365.

⁸⁷ Lintott, Andrew. 2008. 72-73.

⁸⁸ Lutz, Brenda J., Lutz, James M. 2006. 500.

otpremljen u Pergam gdje umire iduće godine. Scipion Emilijan umire 129. u sumnjivim okolnostima što ja navelo brojne rimske stanovnike na razmišljanje kako se radilo o zavjeri.⁸⁹

Razlozi za posezanje za takvim političkim sredstvima kao što je ubojstvo Tiberija kompleksni su i imaju više uzroka. Jedan od najočitijih je upravo to što su Tiberijevim agrarnim zakonom viši slojevi gubili dio svojih posjeda, no to nije jedini razlog kojim se može objasniti posezanje za nasiljem. Dokaz kako to nije jedini razlog je to što se ubojstvo nije dogodilo odmah nakon što je taj zakon odobren. Glavnim se razlogom smatra to što su plemići strahovali od sljedećih akcija koje bi Tiberije možda poduzeo nakon provođenja zakona kojima bi im mogao biti prijetnja.⁹⁰

Razlozi njegova ubojstva mogu se pronaći u njegovim drugim postupcima, kao što su uzimanje riznice kralja Atala III. i kontrole nad Pergamom, kao i u prijetnjama kvestorima i pretorima koji se nisu slagali sa njime.⁹¹ Ideje da političko nasilje ne pridonosi pozitivnim promjenama u društvu bile su odbačene što dovodi do najveće polarizacije do tada u periodu Republike.⁹²

U dotadašnjem rimskom zakonu podjela zemljišta vezano uz njegovo posjedovanje bila je jasna. Postojalo je isključivo javno i privatno zemljište bez ikakvog prijelaznog oblika. Tiberijevi zakoni predlagali su stvaranje nove vrste zemljišta koja ima i karakteristike javnog i privatnog zemljišta što je dovelo do problema stvaranje zakonske definicije statusa tog zemljišta. Te su dvojbe razriješene tek zakonom iz 111. prije Krista koje je utvrdio da će većina tih zemljišta biti privatizirana zemlja.⁹³

Ne zna se je li Tiberije Grakho zalagao za svoja politička uvjerenja jer je u njih istinski vjerovao ili samo zato što je htio sebi osigurati što veći status i moć.⁹⁴ Neki povjesničari smatraju kako se htio osvetiti Senatu zbog odbijanja ratificiranja mirovnog ugovora sa Numantijom.⁹⁵ Neki smatraju kako je Tiberije koristio tribunat kao platformu za jačanje vojske kako bi uznapredovao

---

⁸⁹ Beard, Mary. 2017. 201.

⁹⁰ Boren, Henry C. 1961. 358-359.

⁹¹ Boren, Henry C. 1961. 358-359.

⁹² Konrad, C. F. 2006. 169-170.

⁹³ Lintott, Andrew. 2008. 63.

⁹⁴ Lutz, Brenda J., Lutz, James M. 2006. 500.

⁹⁵ Beard, Mary. 2017. 201.

vlastitu vojnu karijeru. Appijan navodi kako se Grakho pozivo na imperijalizam i širenje vlasti Rima kako bi dobio javnu podršku.⁹⁶

Tribunat Tiberija Grakha predstavlja prekretnicu u povijesti Rimske Republike time što označava početak dugog perioda javnih sukoba u kojima tribunat postaje sredstvo pokušaja rušenja vlasti.⁹⁷ Ubojstvo Tiberija Grakha jedno je od prvih ubojstava javne osobe koje je protreslo Rimsku Republiku.⁹⁸ Ubijanja braće Grakho imala su za cilj zastrašivanje političkih protivnika, ali i javnosti općenito u slučaju da se usudi usprostaviti trenutnoj vlasti.⁹⁹

Tiberijevi ciljevi nisu bili pretjerano novi ili revolucionarni, no način na koji ih je pokušao postići isticao se od drugih. No upravo je taj način pokušaja dostizanja ciljeva doveo do njegove smrti.¹⁰⁰ Tribunat Tiberija Grakha ukazao je na brojne probleme unutar Republike i utjecao je na sukobe koji bi se mogli odvijati u budućnosti poput sukoba između populara i optimata. Kako bi opisao te dvije skupine ljudi Ciceron koristi imenicu *partes*, no nije se radilo o političkim strankama u modernom smislu riječi, već o dva različita ideološki suprotna pogleda na način upravljanja Republikom.¹⁰¹

4. Gaj Grakho

Gaj Sempronije Grakho bio je rimski političar najznačajini po obavljanju funkcije pučkog tribuna 124. i 123. prije Krista.¹⁰² Gaja Grakha se opisuje kao čovjeka koji je bio manje popularan među pukom od svojega brata, ali su njegovi govori imali značajan utjecaj na razvoj nove ere govorništva obilježene demagogijom. Gaj se pozivao na Tiberijevu smrt često u svojim govorima, prikazivajući je kao osobnu tragediju, ali i kao političku katastrofu. Taj je događaj za njega označavao nemogućnost puka da obrani vlastite interese naspram društvenih elita, ali i nemogućnost zaštite života vlastitih tribuna.¹⁰³

---

⁹⁶ Brown, Truesdell S. 1947. 471-472.

⁹⁷ Taylor, Lily.Ross. 1962. 19.

⁹⁸ Lutz, Brenda J., Lutz, James M. 2006. 499.

⁹⁹ Lutz, Brenda J., Lutz, James M. 2006. 505.

¹⁰⁰ Henderson, M. M. 1968. 51.

¹⁰¹ Beard, Mary. 2017. 203.

¹⁰² Beard, Mary. 2017. 203.

¹⁰³ Lintott, Andrew. 2008. 77.

Neki povjesničari dijele Gajevu karijeru na dva perioda: prva polovica u kojoj je bio racionalan i umjeren državnik i druga tijekom koje su njegovi javni nastupi postajali sve agresivniji i koja započinje sukobom sa Livijem Druzom.¹⁰⁴ Za Gaja se govorilo kako je bio puno emocionalniji i strastveniji govornik od Tiberija, a neki smatraju da mu je jedinini ravan u govorništvu bio sam Ciceron.¹⁰⁵

4.1 Vojna služba Gaja Grakha

Nakon bratove smrti Gaj se povlači iz političkog života na neko vrijeme. Razlog tomu je nepoznat. Možda je htio prikazati svoje protivnike na još negativniji način ili se jednostavno bojao za svoj život. (Plutarh, 6, 175.)

Obavljao je vojnu službu kao kvestor u Sardiniji i smatrao je kako bi za njega bilo bolje da ostane fokusiran na vojnu, nego na političku karijeru. Zanimljiva epizoda iz njegove vojne službe je događaj kada je rimskim vojnicima bila potrebna zimska odjeća, pa su zahtijevali da im je opskrbe stanovnici lokalnih gradova. Predstavnici gradova Rimu šalju peticiju u kojoj mole da se ta naredba ne provede. Gaj onda sam obilazi te gradove i nagovara njihove stanovnike da daju odjeću rimskim vojnicima. Senat je smatrao kako je taj postupak bio još jedan u nizu pokušaja da Gaj dobije masivnu podršku naroda, pa izdaju dekret kojim Gaju naređuju da ostane na Sardiniji. Gaj je napustio položaj te odlazi u Italiju gdje je morao braniti sebe od optužbi pred cenzorima. Poziva se na to kako je služio u vojsci 12 godina, iako je potrebno služiti samo 10 i na to kako je dvije godine bio kvestor premda je prema zakonu mogao prestati obnašati službu nakon jedne godine. Optužen je i da je pokušao nagovarati saveznike na pobunu protiv Rima, no uspio je dokazati svoju nevinost. Ubrzo se kandidira i biva izabran za tribuna unatoč velikoj opoziciji. (Plutarh, 6, 176-178.)

4.2 Tribunat Gaja Grakha

Cilj Gajevih mjera bile su reforme koje su utjecale na društvo na različitim razinama od ekonomske i administracijske do sudske.¹⁰⁶ Gajev program više se fokusirao na urbane probleme nego na seoske unatoč tome što je smatrao kako je agrarna kriza uzrok tih problema.¹⁰⁷

---

¹⁰⁴ Katz, Solomon. 1942. 75.

¹⁰⁵ Cary, M., Schullard, H. H. 2022. 207.

¹⁰⁶ Konrad, C. F. 2006. 171.

¹⁰⁷ Boren, Henry C. 1958. 890.

Predložio je dva zakona kao odgovor na smrt svojeg brata. Prvim je zabranio obavljanje službe magistrata bilo komu tko je bio smijenjen od strane naroda. Taj je zakon trebao biti direktna prijetnja Marku Oktaviju. Drugim zakonom se naređuje da se nijedno suđenje u kojem presuda može biti smrt optuženika ne može održati bez odobrenja skupštine. Taj bi zakon kažnjavao magistratu koji bi izgnali ili ubili rimskog građanina bez suđenja time što bi se njima također sudilo pred plebejskom skupštinom.¹⁰⁸

Niz zakona koji su bili predloženi spadao je u tipične zakone za koje su se zalagali populari, no sama radikalnost tih zakona dostizala je nove visine pošto se njima sve više ograničavala moć senatora i magistrata. No ipak njegov cilj nije bio zamijeniti normalne funkcije Senata, pa ove mjere nisu samo cinični pokušaji da dobije potporu naroda kako bi došao do svojih osobnih ciljeva i sebi dao veće ovlasti. Tim je mjerama cilj bio ne samo riješiti individualne probleme u državi, već stvoriti administraciju čija će svrha biti zaštita puka.¹⁰⁹

Gaj je reformu zemljišta koju je proveo njegov brat okrenuo u sasvim drugom smjeru. Novim zakonom je učinio da velik dio javne zemlje ne bude dostupan za redistribuciju kako bi je mogao dati u najam stanovnicima koji nisu bili rimski građani. Tim se zakonom uvodi i plaćanje najma na nove parcele. Zalagao se i za gradnju cesta i stvaranje kolonija u Italiji među kojima su Scyllium, Tarentium i Capua. Ceste su trebale poboljšati stanje seljaka čije su parcele bile locirane daleko od urbanih centara i potaknuti razvoj sela u kojima su živjeli ljudi koji su se bavili održavanjem cesta.¹¹⁰ Neki smatraju kako je donio o graničenje vezano uz vraćanje dugova kako bi dodatno pomogao siromašnima.¹¹¹

Svaki od zakona za koje se zalagao nastojao je što prije provesti i bio je toliko učinkovit u provođenju reformi da su čak i njegovi protivnici poštovali njegovu predanost službi. (Plutarh 6, 181.)

4.3 Zakon o žitu

Jedan od novih problema koji je snašao Republiku je prehrana urbanog dijela populacije. Velik broj urbanih plebejaca nije mogao raditi u poljoprivredi, pa je većina žitarica dolazila izvan

---

¹⁰⁸ Lintott, Andrew. 2008. 77-78.

¹⁰⁹ Konrad, C. F. 2006. 168.

¹¹⁰ Lintott, Andrew. 2008. 78.

¹¹¹ Lintott, Andrew. 2008. 79.

samog Apeninskog poluotoka.¹¹² Neki od uzroka krize vezane uz žito mogu se naći u slabom urodu i prekidu opskrbe zbog piratstva ili različitih pobuna. Krizu iz 138. prije Krista pogoršavaju izbijanja epidemija, rat sa Numantijom u Španjolskoj i pobuna robova na Siciliji. Nakon uspjeha u Ilirskim ratovima dolazi i do povećanja broja legija sa 5 na 9 što je utjecalo na to koliko se žita mora izdvajati za prehranu vojske. Sve je to utjecalo na razvoj straha da će grad ostati bez žitarica.¹¹³

Također najezda skakavaca uništila je zalihe žita u afričkim kolonijama što utječe na promjenu cijena po čitavoj Republici. Rimski zapovjednik u Španjolskoj Fabije je oduzeo čitavo žito iz te provincije te ga poslao direktno u Rim što nam govori o velikoj nestašici hrane pošto je prijevoz na tako velike udaljenosti uglavnom bio neprofitabilan.¹¹⁴

Gaj donosi zakon zvan *lex frumentaria* čiji plan izvedbe obuhvaća kupovanje velike količine žitarica i čuvanje tih žitarica u skladištima kako bi ih se jednom mjesečno prodavalo po cijeni manjoj od prosječne cijene na tržištu.¹¹⁵ Po tom istom zakonu Gaj je također osiguravao izgradnju državnih skladišta žita.¹¹⁶

S ciljem povećanja zaliha žita proveo je mjeru kojom se žito građanima prodavalo po cijeni od 6 1/3 asova po modiju, što je niže od cijene pšenice odmah nakon žetve. Cilj te reforme bilo je stvaranje žitnica u kojima se žito čuvalo godinama nakon što je kupljeno dok je cijena bila niska.¹¹⁷

Ne znamo puno o prethodnom sistemu raspodjele žita u Republici. Smatra se kako su privatni trgovci bili oni koji su prenosili žito rimskom puku. Država je sigurno također čuvala viškove i zalihe žetve. Edili su vjerojatno prodavali žito po nižoj cijeni u vrijeme oskudice kako bi napunili državnu blagajnu i prodavali više od privatnih trgovaca. Cijena je zabilježena samo u periodima kad je bila niska, tj. u razdobljima kada je država imala veliki višak žita. Tada se žito prodavalo po cijeni od 2 asa (200. prije Krista i 186. prije Krista) i 4 asa (203. prije Krista i 201.

---

¹¹² Konrad, C. F. 2006. 171.

¹¹³ Garnsey, Peter., Rathbone, Dominic. 1985. 22.

¹¹⁴ Boren, Henry C. 1958. 901.

¹¹⁵ Konrad, C. F. 2006. 171.

¹¹⁶ Garnsey, Peter., Rathbone, Dominic. 1985. 20.

¹¹⁷ Lintott, Andrew. 2008. 79.

prije Krista). Te su se cijene redovito mijenjale bazirano na stanju u državi kao i mišljenju Senata.¹¹⁸

Premda je Rim kontrolirao velike količine zaliha žitarica, ipak su postojali problemi. Glavni problemi bili su neprilagođenost skladištenja i način na koji su se prenosile hitne zalihe. Rješavanje krize prehrane u Rimu ovisilo je o tome da će se viškovi žitarica nalaziti negdje na teritoriju Republike i da će rimski trgovci biti povezani sa stranim dobavljačima te da privatni prijevoznici mogu prenijeti žito do Rima. Taj je sustav bio izuzetno nepouzdan jer je tijekom tog procesa velik broj problema mogo poremetiti prijenos žita. Ta čitava nepredvidljivost je upravo ono što je Gaj Grakho pokušao spriječiti.¹¹⁹ Grakhov zakon dovodi do toga da minimalna količina žitarica postaje predvidljiva i stavlja dužnosnike koji su pohranjivali žito u skladišta i prevozili žitarice u bolji položaj. Smanjuju se šanse da pohlepni magistrati eksploatiraju rimski narod u vrijeme nestašice. Gaj je stvorio prvi sustav opskrbe i prijevoza žitarica.¹²⁰ Taj je potez naišao na oštre kritike jer ga se smatralo činom čiji je jedini cilj bio dobivanje masovne podrške plebsa.¹²¹ Drugi su ga pak kritizirali zbog toga što je navodno promovirao lijenost među pukom koji više nije trebao teško raditi kako bi preživio. Neki su Gajevi protivnici tvrdili da se njime bez dobrog razloga prazni državna riznica. Govorilo se i kako taj zakon samo koristi rulji dok sama država od njega nema koristi.¹²² No zapravo od toga su se zakona najviše okoristili upravo bogatiji slojevi stanovništva pošto je takva reforma smanjivala nezadovoljstvo plebsa što je smanjivalo šanse za njihovu pobunu.¹²³

4.4 Porezna reforma

Zakon o žitu je naišao na protivljenje zato što se radilo o zakonu koji je dijelio imovinu ne samo individualaca nego čitave zajednice pa se smatralo kako je zakon bio nepotrebno rasipan. Gaj je bio svijestan prihoda potrebnih za takve reforme pa je odlučio reorganizirati provinciju Aziju i uvesti nove pristojbe na promet. Novi zakon o administraciji Azije odnosio se na skupljanje direktnih poreza.¹²⁴ Prikupljanje desetine tj. poreza koji se sastoji od poljoprivrednih proizvoda

---

¹¹⁸ Garnsey, Peter. Rathbone, Dominic. 1985. 23.

¹¹⁹ Garnsey, Peter. Rathbone, Dominic. 1985. 23-24.

¹²⁰ Richardson, J. S. 1980. 24.

¹²¹ Konrad, C. F. 2006. 171.

¹²² Garnsey, Peter. Rathbone, Dominic. 1985. 20.

¹²³ Konrad, C. F. 2006. 171.

¹²⁴ Lintott, Andrew. 2008. 79.

nije se provodio lokalno po okruzima nego u samome Rimu ispred cenzora kao plaćenje jednog ugovora za čitavu provinciju. To je dovelo do smanjivanja utjecaja lokalnih provincijskih namjesnika i dopustilo rimskim pružateljima javnih usluga da više zarade čime se povećala centralizacija.¹²⁵

Nakon aukcije u Rimu ti su porezi odlazili skupini skupljača poreza i njihovi predstavnici bi prikupili novac u samoj provinciji umjesto u Rimu. Prikupljači poreza su se sastojali od tvrtki i partnera koji nisu bili senatori, ali ih je podržavao velik broj dioničara od kojih su brojni bili senatori. Te su kompanije bile jedine u Rimskoj Republici koje su mogle funkcionirati kao moderne kompanije i bilo im je dopušteno imati pravnu osobu. Gajevim zakoni ovime su utjecali ne samo na najsiromašnije građane već i na porezne kompanije i pripadnike viših staleža.¹²⁶

4.5 Refroma vojske i osnivanje kolonija

Još jedan od provedenih zakona bila je odredba da Senat treba nastaniti provinciju prije izbora konzula. To je trebalo smanjiti probleme vezane uz raspodjelu konzula. Gaj uvodi i značajnije reforme u vojsku. Vojnici mlađi od 17 godina nisu mogli služiti i ukinute su dedukcije plaće vezane uz opskrbu odjećom i opremom.¹²⁷

Gaj donosi proglas za osnivanje kolonija u Kaupui i Tarentu. Tribun Rubirije smatarao je da bi koloniju trebalo podijeliti između 6000 naseljenika i na parcele veličine 200 jugera. Postoje indicije da su neki od kolonista trebali biti rimski saveznici.¹²⁸ Početkom 122. g. pr. Krista Gaj je dva mjeseca organizirao naseljavanje prvih 6000 obitelji što se pokazalo popularnim potezom među narodom.¹²⁹

4.6 Gradnja cesta

Gaj se zalagao za izgradnju cesta i pokušavao je ceste učiniti što učinkovitijima. Planirao je da se ceste protežu ravno i da su građene od tesanog kamena i utabanog šljunka. Tijekom gradnje cesta popunjavale su se pukotine na zemlji i gradili su se mostovi preko rijeka i potoka gdje bi prolazila cesta. Obje strane ceste bile su poravnate kako bi bile iste visine. Svaka je cesta bila mjerena u rimskim miljama te je podigao i miljokaze. (Plutarh, 6, 182.) Na miljokazima je pisala

---

¹²⁵ Konrad, C. F. 2006. 171.

¹²⁶ Lintott, Andrew. 2008. 79.

¹²⁷ Lintott, Andrew. 2008. 79-80.

¹²⁸ Cary, M., Schullard, H. H. 2022. 207.

¹²⁹ Konrad, C. F. 2006. 172.

udaljenost do gradova kroz koje je prolazila cesta.¹³⁰ Uz rubove cesta podignuto je i manje kamenje čija je svrha bila da se konjanici mogu bez pomoći popeti na konja. (Plutarh, 6, 182.)

4.7 Sudska reforma

Jedna od najdrastičnijih Gajevih mjera je bila ukidanje senatorima mogućnosti da budu sudci pojedinci u većini pravnih slučajeva. Zakonom *lex iudicaria* postavlja se komisija koji se sastoji od 1/3 senatora i 2/3 vitezova (equites). (Plutarh, 6, 180.) Viteški su stalež činili bogati skupljači poreza i carina, ali nisu imali velike političke ovlasti.¹³¹

Još drastičniji zakon podržao je M. Acilije Galabrijon 123. ili 122. prije Krista, prema kojem su porotu u sudskim procesima kojima se su progonili osumnjičeni za iznudu zamijenili vitezovi pa su praktički senatorima za zločin za koji samo oni mogu biti osuđeni sudili vitezovi.¹³² Od svih zakona koje je Gaj donio ovaj je najviše bio usmjeren na smanjivanje moći Senata, pošto su dotad samo senatori mogli biti porotnici u zakonskim slučajevima. (Plutarh, 6, 180.)

Cilj tih reformi je bio uzorkovati razdor između senatora i vitezova te smanjiti moć Senata. Ono što upućuje na ovu reformu jesu fragmenti zakona *lex de repetundis* za koje se smatra da su pripadali Gajevoj legislaciji. Prema tom zakonu dopušta se izbor porotnika koji nisu obavljali funkciju magistrata ili senatora. Također, rimskim saveznicima se dopušta da zakonski progone bivše rimske magistrature i senatore zbog nepravednog oduzimanja imovine. Način biranje porotnika bio je odabir 50 ljudi iz skupine od 450 od kojih nijedan nije bio povezan sa Senatom ili magistratima. Ako su se tužitelji pokazali uspješnima mogli su dobiti rimsko državljanstvo pa čak i imunitet na novačenje i javnu službu. Glavni cilj ove reforme bio je podložiti Senat sudskim procesima u kojima su oni bili okrivljenici, a tužitelji rimski saveznici ili pripadnici pokorenih naroda. Određeni izvori iz onoga vremena kao što je Ciceron opisuju ove reforme kao pokušaj apsolutnog uništavanja Senata. No danas većina povjesničara smatra kako cilj nije bio ukidanje Senata, već samo smanjenje njegova političkog utjecaja, kao i držanje senatora odgovornima za njihove zločine pošto su prije često mogli izbjeći kazne. U ovom sudu tužitelji su kazneno

---

¹³⁰ Carlà-Uhink, Filippo. 2022. 76.

¹³¹ Gortan, Veljko. 2011. 38.

¹³² Konrad, C. F. 2006. 172.

progonili senatore bazirano na žalbama od strane rimskih saveznika. Prema statističkim podacima 50% svih zakonskih proganjanja bilo je uspješno.¹³³

Tim sudskim reformama dolazi do podjela unutar vladajuće rimske društvene klase. Senatori i vitezovi bivaju postavljeni jedni protiv drugih u borbi za političku moć što dovodi do slabljenja utjecaja obiju tih skupina. Ti su zakoni bili nepopularni među Senatom, ali unatoč tome nitko nije koristio pravo veta kako bi spriječio njihovo provođenje. Ostatak njegove političke karijere obilježen je pokušajima da osunuje kolonije u Africi i poboljšavanje statusa rimskih saveznika.¹³⁴

Gaj predlaže i da se rimskog građanina ne može osuditi na smrt bez naloga rimskog naroda.¹³⁵ Gaj je donio i zakon kako rimskim građanima mogu suditi samo plebejska skupština ili sud koji je postavi zakon, a ne Senat. Magistrat koji je bez dozvole (*provocatio*) smaknuo ili protjerao drugog rimskog građanina treba bit sam kažnjen istom mjerom kao i da je nekoga lažno optužio ili osudio.¹³⁶

Grakho je ipak uspio u cilju da po drugi put bude izabran za tribuna, a i magistrat je ratificirao njegov izbor. On čak i nije bio zadovoljan takvom odlukom pošto mu je cilj bio nadgledanje osnivanje kolonije u Kartagi 122. prije Krista.¹³⁷

4.8 Dodijeljivanje građanskog prava saveznicima

Gaj je pokušao donijeti zakon kojim bi se poboljšala građanska prava Latina i ostalih saveznika. Latini su trebali dobiti puna građanska prava, a ostali saveznici samo pravo glasa. Tim se statusom davalo i pravo braka sa rimskim državljanima, suđenje po istim mjerilima kao i rimskim građanima, ali i mogućnost kupovanja zemlje od Rimljana. Cilj ovih zakona bio je Latine što više asimilirati sa Rimljanima.¹³⁸ Jedan od glavnih protivnika ovih reformi bio je Fanije, jedan od Grakhovih bivših pristaša. On je smatrao kako će proširivanje prava rimskih saveznika samo dovesti do nestabilnosi i razdora u Republici.

---

¹³³ Lintott, Andrew. 2008. 80-82.

¹³⁴ Konrad, C. F. 2006. 172.

¹³⁵ Lane Fox, Robin. 2008. 286.

¹³⁶ Konrad, C. F. 2006. 171.

¹³⁷ Lintott, Andrew. 2008. 83.

¹³⁸ Lintott, Andrew. 2008. 82-83.

Velikim Gajevim protivnikom postaje i Livije Druz. Poput Gaja obnašao je funkciju pučkog tribuna. Senatori su nagovali Druza da im se pridruži u protivljenju Gajevim zakonima. Plan senatora nije bio riješiti se Gaja nasilnim putem već preko Druza davati koncesije siromašnim građanima kako bi ih privremeno smirili, ali bez uvođenja značajnih reformi koje su mogle smanjiti moć Senata. Livije Druz je predlagao zakone koji nisu bili izvedivi, ali često ni korisni samo kako bi pokušao smanjiti Gajevu popularnost. Senat je bio sprema podržati Livijeve prijedloge makar bili i radikalnijih od Gajevih samo kako bi smanjili Gajevu popularnost među pukom. (Plutarh 6, 183-184.)

Livije Druz se zalagao za prestanak plaćanja najma na novostečene parcele i oslobađanje Latina od kazne bičevanjem što se odnosilo i na vojnu službu. Ne postoje točne informacije o tome je li zakon o saveznicima jednostavno bio napušten ili je Livije Druz na njega stavio veto. Smatra se da se o tom zakonu još uvijek raspravljalo u vremenu izbora za konzula sve dok Fanije nije dao edikt kojim je sve italske saveznike protjerao iz Rima. Gaj onda izdaje drugi edikt kojim obećava kako će koristiti svoj status kao tribuna da zaštiti rimske saveznike kojima se prijetilo izgonom unatoč tomu što nisu bili dio rimskog naroda. Gajeva treća kandidatura za konzula pokazala se neuspješnom te L. Opimije tada biva izabran za konzula.¹³⁹

Pokušaj osnivanja kolonije u Kartagi biva prekinut odlukom L. Opimija 121. rije Krista sa ciljem da osramoti Gaja. Druz se također javio sa svojom idejom da se osnuje čak 12 novih kolonija na Apeninskom poluotoku. Ideja o osnivanju tih kolonija nije bila izglasana niti se provodila ali je rezultirala u poboljšanju odnosa sa javnošću.¹⁴⁰

Nakon Gajeva povratka iz kolonije u Africi Senat nagovara Fanija koji je tada bio konzul da izda proklamaciju prema kojoj su svi koji nisu bili rimski građani protjerani iz grada. Gaj tada izdaje protu edikt i obećava svim rimskim saveznicima sigurnost ako odluče ostati u gradu. No ipak svoja obećanja Gaj nije održao jer nije pomogao kad je vidio da njegove pristaše Fanijevi liktori odvođe u zatvor. (Plutarh, 6, 186.)

---

¹³⁹ Lintott, Andrew. 2008. 83.

¹⁴⁰ Konrad, C. F. 2006. 172.

Opimije biva izabran za konzula te obrće brojen zakone koje je Gaj donio. To su činili sa ciljem da isprovociraju Gaja kako bi on učinio neki nasilni čin pa bi onda imali dobar razlog da ga ubiju. (Plutarh, 6, 187.)

4.9 Smrt i nasljeđe Gaja Grakha

Zbog ukidanja kolonije u Kartagi situacija u Rimu postajala je sve napetija. Pristaše Grakha i pristaše Senata otvoreno su se sukobljavali na ulicama i obje su strane pokušale koristiti silu kako bi zastrašile opoziciju i prisilili ih na povlačenje. Na dan kada je Opimije htio ukinuti Gajeve zakone, obje strane se nalaze na Kapitolu rano ujutro. Nakon što je konzul predao žrtvu, Kvint Antilije proziva i vrijeđa Gajeve pristaše. Na te provokacije ga Gajevi pristaše reagiraju drastično te ga ubijaju pisaljka. Javnost je bila šokirana tim ubojstvom, ali još više je bio šokiran Gaj jer je to dalo njegovim protivnicima upravo ono što su htjeli. (Plutarh, 6, 186-187.)

Senat tada proglašava izvanredno stanje i izdaje dekret prema kojem je svako djelovanje koje konzul učini legalno jer je sa svrhom zaštite države.¹⁴¹ Opimije poziva sve senatore i vitezove da se pojave naoružani na Kapitolu. To Grakha stavlja u nezavidnu poziciju pošto nije siguran hoće li se nastojati udaljiti od njihovih poziva na nasilje ili će im se pridružiti. Ipak odlučuje da će se boriti te idućeg dana zauzimaju položaje na Aventinu. Opimije ih poziva na mirovne pregovore pod uvjetima da se razoružaju i da im se sudi pred Senatom. Pregovori propadaju te Opimijeve snage zauzimaju Aventin. Gaj tada biva na mjestu ubijen.¹⁴²

Zakonski su progonjeni i brojni Gajevi pristaše unatoč tomu što oni nisu predstavljali moguće uzrupatore kao što je to bio Grakho. Progonjenje njegovih pristaša ukazuje na to da Senat nije htio riskirati da se ponovno pojavi netko tko će naslijediti Gaja na njegovu položaju kako je Gaj nasjedio Tiberija.¹⁴³ Opimiju se sudilo i prošao je nekažnjeno, no unatoč tomu njegov ugled bio je zauvijek zakaljan ubojstvom Gaja.¹⁴⁴

Gajevom smrti njegova afrička kolonija biva ukinuta, ali njezini naseljenici zadržavaju svoje posjede. Većina zakona za koje se on zalagao nije bila ukinuta nakon njegove smrti. Neki od tih zakona su se pokazali toliko dugovječnima da su se zadržali i u periodu Rimskog Carstva. Zbog

---

¹⁴¹ Edward, J. Watts. 2018. 96.

¹⁴² Konrad, C. F. 2006. 172-173.

¹⁴³ Lutz, Brenda J., James M. 2006. 501.

¹⁴⁴ Beard, Mary 2017. 208.

takvog odnosa prema njegovim zakonima možemo zaključiti da je glavni problem koji su senatori imali sa Gajem nisu bile njegove reforme i zakoni već rast njegova utjecaja koji su brojni visoko pozicionirani Rimljani shvaćali kao prijetnju.¹⁴⁵

Gaj je sebe predstavljao kao borca za narod koji će uz pomoć srednjih i nižih slojeva uništiti moć aristokracije.¹⁴⁶ O motivima Gaja Grakha možemo samo nagađati. Prema nekim povjesničarima njegov cilj bio je jačanje plebejske klase, dok drugi smatraju kako je konačni cilj bilo stvoriti protusenatsku većinu koja se sastojala od vitezova i određenih elemenata urbanog plebsa. Plutarh nam govori kako nije pokušavao ukinuti Senat, već samo oslabiti njegovu kontrolu i stvoriti protutežu koja bi mogla bolje odgovoriti na trenutne problema sa kojima se Republika suočavala.¹⁴⁷

Gaj i Tiberije su se suočavali sa istim problemima: nezaposlenost, nedostatak žita, politička nestabilnost, te su ih obojica pokušavali riješiti na svoj vlastiti način u čemu su djelomice uspjeli. Velika državna potrošnja 123-122. prije Krista vjerojatno je imala kratkotrajno pozitivan utjecaj na ekonomiju. Gajeve mjere koje su uključivale osnivanje novih kolonija i zakon o žitu poboljšale su kvalitetu života Rimljana. Najvažnija promjena je svakako kontrola cijena kruha i rješavanje problema prijenosa žitarica u Rim što je pomoglo spriječiti oskudicu hrane barem na neko vrijeme, no taj će se problem javljati i u budućnosti.¹⁴⁸

Unatoč njihovom neslavnom završetku teško je reći kako njihove reforme nisu bile uspješne. Zakoni koje su donijeli ostavili su velik utjecaj u rimskoj povijesti. Novim se zakonom iz 111. prije Krista velik dio zemlje raspodijelio prema namjeri braće Grakho.¹⁴⁹

Smrti Gaja i Tiberija Grakha na određeni su način promijenile pogled na njihovu političku karijeru. Zbog načina na koji su skončali ostali su zapamćeni kao progresivni političari koji su se zalagali za dobrobit najsiromašnijih slojeva stanovništva što naravno nije u potpunosti precizno.¹⁵⁰

---

¹⁴⁵ Konrad, C. F. 2006. 173

¹⁴⁶ Boren, Henry C. 1958. 890.

¹⁴⁷ Katz, Solomon. 1942. 77.

¹⁴⁸ Boren, Henry C. 1958. 901-902.

¹⁴⁹ Konrad, C. F. 2006. 169-170.

¹⁵⁰ Brown, Truesdell. 1947. 172.

Idolizirani su do te mjere da su ih brojni pristaše su ih nakon smrt uzdizali na gotovo božanski status i čak su mjesto njihove smrti štovali kao mjesto svetog mučeništva.¹⁵¹

---

¹⁵¹ Lane Fox, Robin. 2008. 286.

5. Zaključak

Braća Grakho zasigurno spadaju među neke od najznačajnijih figura političkog života u periodu Rimske Republike. Velik broj njihovih ideja nije bio nešto sasvim novo ili revolucionarno, no utisak koji su ostavili na Republici je bio poseban. Mišljenja o njima bila su podijeljena, neki su ih doživljavali kao obične demagoge čije su ideje o emancipaciji plebsa bile samo izgovor kako bi oni dobili više moći, dok su drugi posebno plebejci o njima imali visoko mišljenje doživljavajući ih kao rijetke političare koji su se zapravo borili za njihove interese. Sebe su uvijek nastojali predstaviti kao borce za narod koji se unatoč plemićkom podrijetlu bore za dobrobit siromašnih i potlačenih. Nikada nećemo zapravo biti sigurni o motivaciji braće Grakho, no ono što se ne može poreći su njihove vještine u političkom životu kao i u govorništvu. Tiberijev zakon *lex agraria* spada u jednu od najznačajnijih reformi u periodu Republike. Gajeve reforme u velikoj su mjeri poboljšale standard života plebejaca, a smatra ga se osnivačem prvog sustava opskrbe žitom. Brojni njihovi prijedlozi bili su kontroverzni jer se njima ograničavala moć Senata. To možemo i smatrati glavnim uzrokom njihovih ubojstava jer ih se zbog toga moglo lako okarakterizirati kao tirane. Nasilna smrt ih je obilježila time što je ona zasigurno jedan od razloga zašto ih oni njima naklonjeni smatraju mučenicima koji su svoje živote dali u borbi protiv nepravde. Unatoč njihovoj smrti velik broj njihovih reformi nije bio preokrenut, te su barem privremeno poboljšali uvjete života za rimski puk.

6. Sažetak

Tiberije Grakho bio je rimski političar značajan po držanju položaja tribuna. Ostao je najbolje zapamćen po zakonu o zemlji kojim se zalagao za ograničavanje veličine privatnih posjeda na 500 jugera i raspodjelu viškova seljacima bez zemlje. Biva ubijen zato što su senatori smatrali kako Republiku želi podvrgnuti vladavini rulje, a sebe postaviti kao kralja. Gaj Grakho bio je rimski političar najznačajniji po obavljanju službe tribuna. Nastavlja politički rad koji je započeo njegov brat te se zalaže za zakon o žitu, reformu sudstva, davanje građanskog prava rimskim saveznicima, gradnju cesta i promjene u načinu oporezivanja. Poput njegova brata također biva ubijen jer ga je Senat smatrao prijetnjom.

7. Summary

Tiberius Gracchus was a Roman politician notable for holding the position of tribune. He is best remembered for his agrarian law, with which he advocated for limiting the size of private estates to 500 jugera and distributing the excess land to landless peasants. He was killed because the senators believed he intended to subject the Republic to mob rule and establish himself as king. Gaius Gracchus was a Roman politician most significant for serving as a tribune. He continued the political work started by his brother, advocating for a grain law, judicial reform, granting citizenship rights to Roman allies, road construction, and changes in the system of taxation. Just like his brother, he was also killed because the Senate saw him as a threat.

8. Popis izvora

1. Plutarh. *Makers of Rome: nine lives/ by Plutarch-* Scott-Kilvert, Ian. Harmondsworth: Penguin Books, 1975.

9. Popis literature

1. Beard, Mary. (2018.) SPQR: povijest starog Rima. Školska knjiga, Zagreb

2. Boren, H. C. (1958.) The Urban side of the Gracchian economic crisis, *The American Historical Review*, vol. 63, no. 4, URL: <https://www.jstor.org/stable/1848946?origin=crossref> (pristupljeno 20. 8. 2024.)

3. Boren, Henry. C. (1961.) Tiberius Gracchus: The opposition view, *The American Journal of Philology*, Vol 82, No. 4, URL: <https://www.jstor.org/stable/292017?origin=crossref> (pristupljeno 20. 8. 2024.)

4. Carlà-Uhink, Filippo. (2019.) The Impact of Roman Roads on Landscape and Space: The Case of Republican Italy *The Impact of the Roman Empire on Landscapes: Proceedings of the Fourteenth Workshop of the International Network Impact of Empire*, URL: <http://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctv29sftx7.9>. (pristupljeno 15.9. 2024.)

5. Cary, M., Schullard, H. H. (2022.) Povijest Rima. Mate, Zagreb

6. Gargola, Daniel J. (1997.) Appian and the Aftermath of the Gracchian Reform, *The American Journal of Philology*, Vol. 118, No. 4, URL: <http://www.jstor.org/stable/1562052>. (pristupljeno 17.8. 2024.)

7. Garnsey, Peter., Rathborne, Dominic. (1985.) The Background of the Grain law of Gaius Gracchus, *The Journal of Roman Studies* Vol. 75., URL: <https://doi.org/10.2307/300649>. (pristupljeno 18.8.2024)

8. Gortan, Veljko. (2011.) Pregled rimskih državnih starina. Latina et Graeca, institut za klasične jezike i antičku civilizaciju, Zagreb

9. Henderson, M. M. (1968.) Tiberius Gracchus and the Failure of the Roman Republic, *Theoria: A Journal of Social and Political Theory* No 31 URL: <http://www.jstor.org/stable/41801828> (pristupljeno 16. 8. 2024.)
10. Katz, Solomon. (1942.) The Gracchi: An Essay in interpretation, *The Classical Journal*, vol. 38, no. 2 URL: <http://www.jstor.org/stable/3291626>. (pristupljeno 17.8. 2024.)
11. Konrad, C. F. (2006.) *From the Gracchi to the First Civil War (133-70) u: A companion to the Roman republic*. Blackwell Publishing, Oxford
12. Lane Fox, Robin. (2008.) Klasični svijet: Epska povijest Grčke i Rima. Naklada Ljevak, Zagreb
13. Lintott, Andrew. (2008.) *Political history, 146-95 B.C.: Tiberius Gracchus*. u: *The Cambridge Ancient History, Second Edition Volume IX. The last age of the Roman Republic, 146-43 B.C.* Cambridge University Press, Cambridge
14. Lintott, Andrew. (2008.) *Political history, 146-95 B.C.: Gaius Gracchus*. u: *The Cambridge Ancient History, Second Edition Volume IX. The last age of the Roman Republic, 146-43 B.C.* Cambridge University Press, Cambridge
15. Lutz, Brenda J., James M. (2006.) Political Violence in the Republic of Rome: Nothing New under the Sun, *Government and Opposition*, vol. 41, no. 4., URL: <http://www.jstor.org/stable/44483167> (pristupljeno 15. 8. 2024.)
16. Murray, Robert J.(1966.) Cicero and the Gracchi, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, vol. 97, URL: <https://doi.org/10.2307/2936013> (pristupljeno 18. 8. 2024.)
17. Richardson, J. S. (1980.) The Ownership of Roman Land: Tiberius Gracchus and the Italians, *The Journal of Roman Studies*, vol. 70., URL: <https://doi.org/10.2307/299552>. (pristupljeno 17. 8. 2024.)

18. Taylor, Lily Ross. (1962.) Forerunners of the Gracchi, *The Journal of Roman Studies*, vol. 52
URL: <https://doi.org/10.2307/297874>. (pristupljeno 17.8. 2024.)
19. Tipps, G. K. (1989.) The Generosity of Public Grazing Rights under the ‘Lex Sempronia Agraria’ of 133 B.C, *The Classical Journal*, vol. 84, no. 4, URL:
<http://www.jstor.org/stable/3297695>. (pristupljeno 15. 8. 2024.)
20. Trudessel, Brown. S. (1947.) The greek influence on Tiberius Gracchus, *The Classical Association of the Middle, West and South, Inc*, vol. 70., URL:
<http://www.jstor.org/stable/3291818>. (pristupljeno 20.8.2024)
21. Watts, J Edward. (2020.) *Republika na samrti*. Sandorf, Zagreb

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja ANTE JURČEVIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce HRVATSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI I POVIJESFI, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 27. rujna 2024.

Potpis

Ante Jurčević

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: ANTE JURČEVIĆ
Naslov rada: POLITIČKO DJELOVANJE BRAĆE GRAKHO
Znanstveno područje i polje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI, POVIJEST
Vrsta rada: ZAVRŠNI RAD

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
IZV. PROF. DR. SC. IVAN MATIJEVIĆ

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
_____

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

IZV. PROF. DR. SC. TONIJA ANDRIĆ
IZV. PROF. DR. SC. IVAN BASTIĆ
ASISTENT ZVONIMIR FORKER

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 27. rujna 2024.

Potpis studenta/studentice: Ante Jurčević

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.